

LATVIJĀ SACERĒTO ŠLĀGERU NOŠIZDEVUMI BALSIJ UN KLAVIERĒM 20. GS. 20.–30. GADOS: IZDEVĒJI, KOMPONISTI UN DEJU MŪZIKAS ŽANRI

Alberts Rokpelnis

Pēc Latvijas Republikas nodibināšanas Eiropas populārās mūzikas tendences ienāca arī Latvijas izklaides kultūrā. Populārās mūzikas aprītē pieauga šlāgeru nošizdevumu kā mūzikas izdevēju veicinātas kategorijas loma. Rakstā analizēti 20. gs. 20.–30. gadu vietējo komponistu publicētie šlāgeri – komponēti modes deju ritmos un aranžēti *balsij un klavierēm*.

Kvantitatīvo datu analizē izmantoti Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājuma materiāli. Apkopotie rezultāti ļauj saskaņot būtisku vietējo komponistu šlāgeru izdevumu pieaugumu tikai 20.–30. gadu mijā, turpretī 20. gadu šlāgeru jomu pārstāvēja galvenokārt ārzemju komponistu publicējumi. Pieaugot vietējo autoru radīto nošizdevumu apjomam, 30. gados izkristalizējās populārākie, kompozīcijā biežāk izmantotie deju mūzikas žanri – fokstrots un tango, vienlaikus aktualitāti nezaudēja arī valša ritmi.

30. gadu sākumā mūzikas aprītē Latvijā lielākā skaitā parādījās arī pirmie vietējo šlāgeru skaņieraksti. Līdz ar to šlāgeru izplatībā vērojama pieaugoša skaņuplašu un nošizdevumu mijiedarbība. Tas apstiprina teorētiskajā literatūrā eksistējošu tēzi par mediju mijiedarbi šlāgera izplatībā arī Latvijā. Līdz ar to 30. gados šlāgeris jau kā stabila mūzikas industrijas kategorija arī vietējā tirgū *ceļoja* starp skaņas izplatības medijiem.

75

Atslēgvārdi: deju mūzika, mūzikas izdevējdarbība, šlāgeris

Keywords: dance music, music publishing, schlager

Kopš 19.–20. gs. mijas Eiropas vācu valodas izplatības telpā par šlāgeriem dēvē komercializētas populāras dziesmas. Tolaik, lai palielinātu savu izdevumu popularitāti, komponisti un mūzikas izdevēji pilnīgi apzināti sāka savus produktus dēvēt par šlāgeriem. Tādējādi līdz tam dažādās jomās, īpaši operešu mūzikā izplatītais komerciālo panākumu apzīmējums *šlāgeris* kļuva par patstāvīgu, mūzikas industrijas determinētu kategoriju jeb žanru (vāciski – *Gattung* – mūzikā *žanrs*, arī *tips*, *šķira*) (Wicke 1998: 1063–1064; Bandur 1995: 385–388).

20. gs. 20.–30. gados šlāgeri kā mūzikas industrijas kategoriju atpazīna pēc vairākām pazīmēm. Pirmkārt, laikā līdz Otrajam pasaules karam publiskajā diskursā no 19./20. gs. mijas saglabājās ciešā saikne starp apzīmējumu *šlāgeris* un operetes vokālo stilistiku. Tajā ietvertas gan plaša diapazona liriskas melodijas, gan arī jaوترas kuplejas tipa dziesmas par aktuālām sadzīves tēmām. Komponisti, sekojot modes tendencēm, komponēja tā, lai atsevišķus operešu fragmentus būtu iespējams tīrāzēt kā miniatūras nošizdevumos vai skaņuplatēs (Scott 2019: 7, 89, 192). Otra šlāgera pazīme bija kopš 20. gs. sākuma operetē un izklaides kultūrā kopumā pieaugoša t.s. modes deju kultūra.

Modernitātes ietekmē vācu operetē, no kuras nāca vairums populāro šlāgeru, pieauga amerikāņu regtāima un vodeviļas iespaids. 20. gs. 20. gados jau dominēja reviju (*revue*) operetes, kurās arvien būtiskāka nozīme bija tieši jaunāko deju priekšnesumiem (Lamb 2001). Treškārt, būtiska bija dažādu mediju jeb mūzikas nesēju kā skaņu ierakstu, kino un nošizdevumu savstarpēja mijiedarbe. Mūzikas pārnese starp šiem izplatīšanas un pavairošanas veidiem būtiski veicināja tās popularitāti. Tā bija gan sadarbība, gan vienlaikus arī konkurence starp mediju veidiem, jo katrs pārstāvēja patstāvīgu industriju, iespējams, sasniedzot atšķirīgu auditoriju (Currid 1998: 73; Gronow; Saunio 1998: 52, 57). Laikā pirms Otrā pasaules kara mūzikas izplatīšanas mehanizācija (skaņuplates un radio) palīdzēja lielajām industrijas kompānijām kompensēt mazāk pieprasītas mūzikas nošizdevumu radītos zaudējumus. Tādā veidā varēja nodrošināt nošu publikācijas. Līdz ar to mijiedarbība starp muzikāliju un skaņuplašu izdevējdarbību bija neizbēgama (Schröder 1990: 327). Šā raksta mērķis nav skaidrot mūzikas industrijas darbību kopumā, tomēr svarīgi atzīmēt nošu izdevējdarbību kā vienu no industrijas darbības metodēm.

Redzot publicēto operešu fragmentu popularitāti, komponisti un bieži vien arī amatieri mēģināja sacerēt atsevišķas dziesmas, savienojot 20. gadu operetes vokālo stilistiku un tādus aktuālos deju ritmus kā tango, fokstrotu, šimmiju¹ u.c. (Letellier 2015: XXII). Mūzikas industrijas kontekstā publicēta dziesma deju ritmā ar klavieru pavadījumu jeb izdevums *balsij un klavierēm* kļuva par ērtu jauno operešu fragmentu, kā arī mazas formas deju dziesmu tirdzniecības kategoriju jeb *šlāgera formātu*. Jau kopš 20. gs. gadsimta sākuma, arī 20. gados nošizdevumos šlāgeri reprezentēja rakstiskas norādes par dziesmas un dejas žanru savienojumu (vācu – *Tanzlied*). Citos gadījumos ar konkrētu deju mūzikas žanru norādēm *Walzerlied* vai *Marschlied*, arī *Lied und Foxtrot* u. tml. Latviski – *deja ar dziedāšanu* vai, piemēram, *dziesma un valsis*. Publikācijā kā sinonīmi šlāgera izdevumam *balsij un klavierēm* lietoti arī apzīmējumi *deju šlāgeris*, *deju dziesma*.

Raksta fokusā ir 20. gs. 20.–30. gadu Latvijā, visvairāk Rīgā, publicētie deju mūzikas nošizdevumi ar deju žanru norādēm, aranžēti *balsij un klavierēm*. Tie glabājas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Alfrēda Kalniņa Mūzikas lasītavā (turpmāk tekstā LNB). Pētījuma kvantitatīvajā daļā apkopoti dati par Latvijas izcelsmes šlāgeru autoru izdevumiem no 1923. līdz 1940. gadam, kopumā **317**, ar norādi uz kompozīciju deju mūzikas žanrā. No tiem **210** publicēti *balsij un klavierēm*. Izdevumu relatīvi nelielais skaits radies tādēļ, ka netika uzskaitīti Rīgā izdoti ārzemju šlāgeri un ārzemju šlāgeru lokalizētās, tulkotās, adaptētās vai kā citādi, piemēram, kupleju veidā pārveidotās ārzemju dziesmu versijas².

Ņemot vērā visu iepriekš izklāstīto, **raksta mērķis** ir izpētīt Latvijā sacerēto šlāgeru nošizdevumus *balsij un klavierēm*, tos analizējot komponistu daiļrades un izdevēju darbības kontekstā, kā arī atklājot saikni ar valdošajiem deju mūzikas žanriem.

1 Šimmis (angliski *shimmy* – sieviešu kreklis) – regtāima paveids, nosaukumā ietverta dejojāju plecu pamatkustība, it kā mēģinot no pleciem nomest kreklu. Taktsmērs 4/4 vai 2/4, ceturtdaļa atbilst metronoma norādei 96. Īpaši populārs 20. gs. 20. gadu sākumā. (Mūzikas leksikons (1990), [sast. Ludvigs Kārklīņš], Rīga: Zvaigzne, 286.

2 LNB mūzikas lasītavā glabājas ap 1500 Rīgas izdevniecībās publicēti ārzemju deju šlāgeri *balsij un klavierēm* albumu, krājumu un singlu izdevumos.

Šlāgeru aprīte un pirmie ārzemju šlāgeru nošizdevumi Rīgā pēc Pirmā pasaules kara

20. gs. 20.–30. gados Latvijā darbojās gan vietējās nošu izdevniecības un ārzemju izdevniecību pārstāvēniecības, gan mūzikas instrumentu veikali, kuros piedāvāja plašu ārzemju muzikāliju klāstu. Tostarp dažādus aktuālos deju šlāgerus, operešu ārijas *balsij un klavierēm*, kā arī filmu un operešu mūziku. Latvijā kopš 1925. gada rudens darbojās Rīgas radiofons, kurā 20. gadu beigās pārraidīja arī jaunākos ārzemju skaņu ierakstus jeb *gramofonu mūziku*. 1928. gadā sāka translēt operešu mūziku, savukārt, radio reitinga augšgalā atradās varietē, vieglā orķestra mūzika, karavīru dziesmas un deju mūzika. Šlāgeris kā atsevišķa mūzikas kategorija, protams, tālaika klausītāju aptaujās netika norādīts (Kruks 2001: 52–53).

20. gadu otrajā pusē Latvijā pieauga skaņuplašu nozīme šlāgeru aprītē. Pateicoties elektroniskajai ierakstu tehnoloģijai vietējie izklaides mākslinieki un izpildītāji aktīvāk apgādāja tirgu gan ar lokalizētajām ārzemju šlāgeru adaptācijām, gan parādījās arī pirmie vietējo komponistu šlāgeru ieraksti. 1929. gada rudenī Rīgā sāka demonstrēt skaņu kino, kas ātri kļuva par jaunu un pieprasītu izklaides mediju. 20. gs. 20. gados mediju daudzveidība un izklaides industrijas produktu cenu kritums padarīja mūziku arvien pieejamāku klausītājiem.

Nošizdevumi nodrošināja gan mūziķu, gan plašākas auditorijas informētību par jaunākajiem *hitiem* visu starpkaru periodu. Salīdzinot ar skaņuplatēm, nošu izdošana bija lētāka, līdz ar to arī lētāka tirdzniecībā, nepieciešama gan mūzikas apmācībai, gan interpretu vajadzībām (Veitners 2014: 50., 74., 212). Aktuālo nošu materiālu varēja pasūtīt attālināti vai iegādāties mūzikas veikalos Rīgā un daudzās provinces pilsētās. Muzicēšanas prakses bija cieši saistītas ar klavieru pavadījumu. Klavieres rīdzinieku mājas interjeros atradās jau pirms Pirmā pasaules kara, savukārt aranžējumi *balsij un klavierēm* kā nepieciešamība mājas muzicēšanas praksē kopš 19. gs. organiski iekļāvās jaunā repertuāra izplatībā (Mediņš 1991: 63). Memuāru literatūra un prese iezīmē starpkaru perioda ainu, kurā rīdzinieku privātmājās, dzīvokļos un t. s. salonos uzstājās solisti un ansambļi, atskaņojot šlāgerus (Lipša 2002: 59). 1937. gadā mūzikas kritiķis Jānis Zālītis rakstījis, ka māsaimniecībās “[..] bieži plaukti izrādās pieblīvēti ar dažādiem sēnalmūzikas izdevumiem, lētās gaumes operešu un dejas šlāgeriem [..]” (J. Zālītis, *Jaunākās Ziņas*, 9.10.1937.).

No ārzemēm ievesto nošu aprīte Latvijā kopumā apskatāmajā laika posmā bija relatīvi brīva. Pagaidu muitas regulējums jau 1919. gadā ļāva importēt muzikālijas ar tikai 2% nodokli no to vērtības. 1922. gada 23. maijā Satversmes sapulcē pieņemtais Muitas tarifs turpmāk pieļāva nošizdevumu importu bez nodokļa (*Ekonomists* 1922, Nr. 13–14: 347–348). Arī 1928. un pēc tam 1938. gadā apstiprinātajos tarifos drukātās notis ļāva ievest bez muitas. Tādā veidā nošu izplatītājiem bija brīvas rokas darboties pēc pircēju pieprasījuma un t. s. varēja ieplūst visdažādākās ārzemju muzikālijas. Šo klāstu atspoguļo LNB krājumā atrodamie tūkstoši Berlīnē, Leipciģā, Minhenē un citviet izdoti dažādu žanru nošizdevumi, arī 20. gs. starpkaru laika šlāgeri. Nav veikti

pētījumi par konkrēto eksemplāru ceļu uz tolaik pastāvošo Valsts bibliotēku. Lai gan nošu importētāju pienākumos nebija eksemplāru nodot bibliotēkai, nevar izslēgt iespējamību, ka to izcelsme meklējama mūzikas instrumentu un muzikāliju veikalos.

Vienas no pirmajām ārzemju deju šlageru publikācijām Rīgā izdeva Oskars Stroks. No 1923. līdz 1929. gadam izdevniecība bija nosaukta viņa vārdā, tādēļ viņš visai ātri guva atpazīstamību Rīgā (Kudiņš 2019: 89). Uz nošizdevumiem viņa kā izdevēja vārds norādīts gan krieviski, gan latviski, gan arī vāciski un angļiski (*Edition O. D. Strock.*). 1925. gadā tie bija astoņi deju opusi sērijā *8 Welt-Schlager vom Verlag O. D. Strock* (Oskara Stroka izdevniecības 8 pasaules šļāgeri), bet citā sērijā *Die neuesten und beliebtesten Schlager für Klavier und Gesang* (Jaunākie un iemīļotākie šļāgeri klavierēm un dziedāšanai – tulk. mans – A. R.) tika publicēti 14 šimmiņi un fokstroti. Sērijveida izdevumos ar nosaukumu *Schlager* laikā līdz 1927. gadam Stroks izdeva vismaz 220 ārzemju deju šļāgerus, bez tam arī daudzus citus viņš laida klajā bez noteiktas sērijas apzīmējuma. Arī *Rekord* (arī *Reccord*), kas reklāmās dēvēta par šļāgeru izdevniecību, faktiski bija tikai izdevumu sērija 1929. un 1930. gadā. Uz izdevumiem ar zilu tinti uzspiests arī zīmogs *Musik-Verlag Casanova, Rīga, Kaufstr[asse] 5*. Šajā adresē atradās Stroka muzikāliju un sadzīves preču tirgotava, respektīvi, viens izdevējs, kas izmantoja dažādus *izdevniecību* nosaukumus (Kudiņš 2019: 88). Stroks bija arī viens no pirmajiem, kurš aizsāka praksi Latvijas mūzikas tirgū uz muzikālijām drukāt apzīmējumu *šļāgeris*, tā veicinot vispārēju šļāgera kā mūzikas kategorijas vai *šļāgera formāta* atpazīstamību, kā arī sevi pašu kā šļāgeru izplatītāju.

78

Nošizdevumu cenas un tirāža nav plaši pētīta. Tomēr noprotams, ka muzikāliju aprītē vietējo komponistu darbi bija dārgāki. Solodziesmas no 30 santīmiem līdz 1 latam, bet klaviermūzika pat līdz 7 latiem. Ārzemju autoru pārdrukājumi bija vieglāk pieejami, jo maksāja vien dažus desmitus santīmus (Bondare 2011: 24). Protams, arī šļāgeru albumi mēdza maksāt vairāk, piemēram, *Edition Accord* šļāgeru albums *Zu Tee und Tanz. Band 11* 1926. gadā bija nopērkams par 3,50 latiem³, savukārt, piemēram, piecu dziesmu albums no Aleksandra Okolo-Kulaka (ar pseidonīmu *Sasha Vlady*) 1936. gada operetes *S.O.S.* par 1,60 latiem.

Mēģinot vispārināt profesionālo mūziķu nošizdevumu apjomus, Daiga Bondare savā pētījumā norādījusi, ka populāro mūziku starpkaru periodā izdeva 1000 eksemplāros, bet solodziesmas un kordziesmas tikai 300–500 vienībās (Bondare 2011: 24). Šāds apgalvojums, iespējams, radies, atsaucoties uz līdzīgu viedokli, ko kādā preses publikācijā 1940. gada sākumā izteicis arī komponists Jānis Mediņš. Viņš norādījis, ka Latvijā *šļāgeru notis* var pārdot labākajā gadījumā 1000–2000 eksemplāros, turpretī *nopietno dziesmu notis* tikai 300–500 (Krūmājs 1940: 3). Salīdzinājumam, piemēram, Vācijā Roberta Štolca (*Robert Stolz*, 1890–1975) vai Freda Reimonda (*Fred Raymond* 1900–1954) šļāgeru notis pirkā simtos tūkstošus, dažas pat vairāku miljonu eksemplāros (Schröder 1990: 323). Savukārt Rīgā, piemēram, 1926. gadā *Edition Latschlager* Alfrēda Šprotes litogrāfijā iespieda Imres Kalmana (*Imre Kálmán*, arī *Emmerich Kálmán*, 1882–1953) šļāgeri

3 Zu Tee und Tanz. Band 11, 1926. (*Rigasche Rundschau*, Nr. 245, 30. 10. 1926.)

Grüss mir mein Wien (Sveicini mani, mana Vīne) no 1924. gada operetes *Grāfiene Mārica* 500 eksemplāros. Tas ir relatīvi mazāk, toties ļoti iespējams, ka muzikāliju veikalos šo šlāgeri varēja nopirkt ārzemju izdevumos. Tajā pašā gadā *K. Reinholds* izdevis 1000 eksemplāros *Etīdu skolu* populāras mūzikas sērijā *Bibliothèque de Musique Internationale*, Nr. 868 (B. A. *Valdības Vēstnesis*, 23. 03. 1926.: 2–3). Tieši šo jautājumu aktualizējis Jēkabs Poruks 1930. gadā, rakstot par vietējo komponistu kūtrumu publicēties. Viņš norāda, ka pieprasījums pēc muzikālijām kopumā ir mazs, tādēļ vietējie komponisti savus darbus izdod nelabprāt, un ka visvairāk pieprasītās notis ir tikai mūzikas izglītībai (Vītoliņš, Kroders 1930: 20).

Statistikas dati, raugoties no nošu tirdzniecības aspekta, ļauj izsekot šai situācijai arī no citas puses. Piemēram, mūzikas instrumentu tirgotāja *Arnold Neumann un biedri* 1925. gada pārskats rāda, ka nošu tirdzniecības apgrozījums sasniedzis 38 737,73 latus, bet peļņa no tā sastādījusi 12 718,54 latus (*Economists* 1926: Nr. 17, 743). Tātad nošu tirdzniecība lielākos apjomos kopumā varēja būt ienesīga.

Neraugoties uz vairāku jaunu mediju parādīšanos, arī 20. gados mūzikas izdevējiem izdevās nopelnīt. Intereses kritums par nošizdevumiem salonu orķestrim tika kompensēts ar pārdošanas apjomu pieaugumu šlāgeru un deju mūzikas jomās (Schröder 1990: 323; Franklin 2004: 191). Nošizdevumi starpkaru posmā saglabāja patstāvīgu tirgus daļu arī Latvijā. Nav precīzu datu par kopējo tirāžu, grūti arī aplēst deju mūzikas nošizdevumu kopējo skaitu. Tomēr, apkopojot līdz mūsdienām saglabātos eksemplārus citu mediju kontekstā, ir iespējams saskatīt noteiktas tendences.

79

Viesību dejas Latvijas autoru nošizdevumos

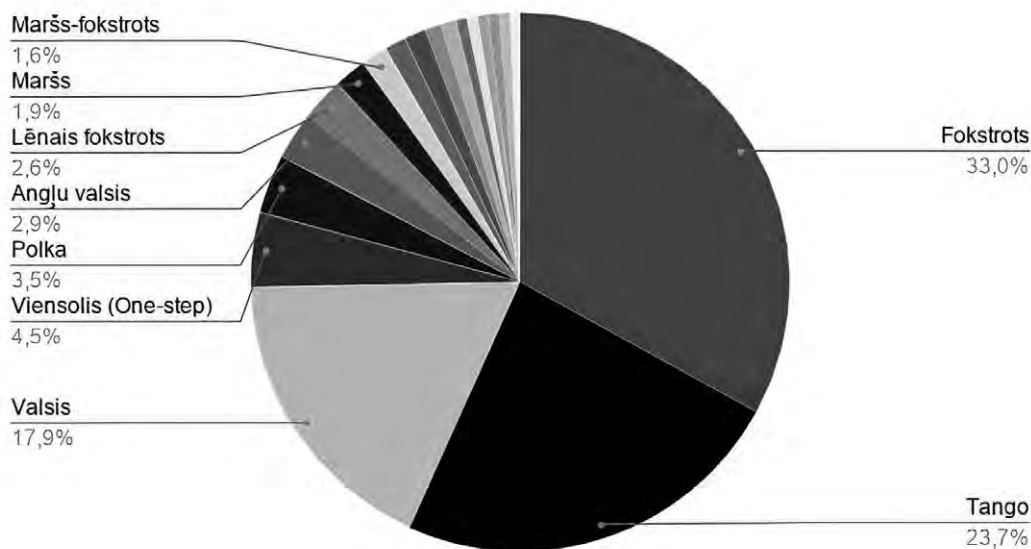
Analizējot populāros deju mūzikas žanrus, iespējams, visprecīzākais apzīmējums laikmeta kontekstā ir *viesību dejas*. 20. gs. 20. gados tas dominēja gan deju apmācības izdevumos, gan deju skolotāju publikācijās. Tomēr paralēli tam preses leksikā eksistēja arī citi, piemēram, *modes dejas*, kas aizgūts no vācu *Modetanz*. To Latvijā plaši lietoja starpkaru periodā, turklāt tas labi saprotams arī mūsdienās. Tomēr arī jēdziens *viesību dejas* attiecībā uz 20. g. 20.–30. gadu deju mūziku nav zaudējis pielietojamību. Tas ietver gan tādas tobrīd aktuālās, modernās viesību dejas kā tango un fokstrots, gan jau ilglaicīgi populārās un plaši zināmās kā valsis un polka.

20. gs. 20. gadu sākumā dažādos kontekstos lietoja arī jēdzienu *moderns*, ar izpratni *jauns*. Tādēļ radās *modernās dejas*, tā uzsverot laikmetīgu aktualitāti. Svarīgi atšķirt terminus – *modernās dejas* no *modernā dejas*, kas 20. gadu kontekstā būtu saprotams jau kā noteikts dejas mākslas žanrs. Jābilst, ka publiskajā diskursā tolaik nav atrodamas negatīvas atsauksmes par moderno deju, turpretī modernās dejas presē tika kritizētas dažādos kontekstos (Vidzemniece 2021: 12, 53, 61, 231).

20. gadsimta pirmajās desmitgadēs sevi pieteica daudzas jaunas viesību dejas, taču dažas saglabāja popularitāti vēl no iepriekšējā gadsimta. To vidū bija, piemēram, valsis, marša ritmā dejotais tūstēps jeb divsolis (*two-step*), arī polka un mazurka. Tās visas

līdzās pilnīgi jauniem deju nosaukumiem bija sastopamas 20. gs. 20. gadu operetēs, pēc tam arī filmās. Vienlaikus deju mūzika pāris desmitgažu laikā no 19. gs. balles deju zālēm pārcēlās uz pilsētu naktslokāliem un kafejnīcām (Cook 2004: 156).

Visplašāk izplatītās modes dejas bija **fokstrots** (*foxtrot*) un **tango** (*tango*), kuras Eiropā jau bija iemantojušas vispārēju piekrišanu pirms Pirmā pasaules kara. No Ziemeļamerikas kontinenta Eiropā ienāca dažādi fokstrota atvasinājumi, piemēram, **šimmijs** (*shimmy*, ap 1920). 20. gadu vidū Eiropas deju zālēs parādījās arī **čarlstons** (*charleston*), tomēr Latvijas autoru šlāgeru izdevumos šis nosaukums nav konstatēts. (Schneider 1985: 168-169). **Kviksteps** radās apvienojot ātro fokstrota un čarlstonu (*quick-step – the quick-time foxtrot and charleston*) 20. gadu beigās (Driver 2006: 32). Pamatritms lielākajai daļai deju palika nemainīgs, pamatā divdaļu vai trīsdaļu ritmos. Taču jaunas nianšes ienesa džeza izpildījumam raksturīgais sinkopējums un arī citas deju kustības.

1. diagramma. Deju mūzikas žanru norādes 317 nošizdevumos: 103 fokstroti, 75 tango, 56 valši (nespecifiski), 14 vansteņi, 11. polkas, 9 angļu valši, 9 lēnie fokstroti, 6 marši, 5 marši-fokstroti. No mazāk pieminētiem 3 bostoni, 3 tango valši, 2 rumbas, 2 šimmijsi-blūzi

20. gadu beigās popularitāti deju pasaulē guva dejas lēnākā tempā – **lēnais fokstrots** (*slow-fox*) vai **angļu valsis**, kura priekštecis bija **bostonvalsis** jeb bostons (*Boston*). Tas radās pirms 1905. gada ASV. Eiropā plašāku popularitāti bostons ieguva 20. gs. otrajā desmitgadē. To dejoja lēnāk par Vīnes jeb “vecā stila” valsi un ar šupojošām kustībām (Schneider 1985: 68; Driver 2006: 19). Latvijas šlāgeru izdevumos starpkaru periodā attiecīgās dejas nosaukums ir konstatēts trīs gadījumos, lai gan anglosakšu zemēs bostons kā modes jaunums aktualitāti bija zaudējis jau pirms pasaules kara. Interesants ir t.s. valša fenomens. Valša ritmi nošizdevumos un deju mūzikā kopumā saglabāja savu popularitāti visu apskatāmo periodu, tā demonstrējot savu nevīstošo aktualitāti viesību deju apritē (skat. 1. diagrammu).

Jaunākās dejas popularizēja un skaidroja deju skolotāji. Preses publikācijās,ursos un deju aprakstu grāmatās tika demonstrēti deju nosaukumi, ritma un tempa apraksti, kā arī jaunie deju soļi. Ik gadu Eiropas lielākajās pilsētās notika deju skolotāju kongresi, kuros demonstrēja jaunākās tendences. Pēc tam gan jauni nosaukumi, gan deju raksturojums ar deju skolotāju starpniecību nonāca presē. Lasāmas publikācijas, kurās kritizēts nepareizs mūzikas izpildījums saviesīgajos pasākumos. Viens no redzamākajiem viesību deju aizstāvjiem un modes deju popularizētājiem bija skolotājs **Morics Grebzde** (1895–1941), kurš savās preses publikācijās ne tikai nosauca un skaidroja jaunās dejas, bet izteica arī asu kritiku pret nemākulīgu *šiberēšanu*, kā arī deju ansamblu neprasmī dejas izpildīt pareizā tempā (Grebzde 1933: 19). Jāpiebilst, ka maršs–fokstrots jeb t.s. *šiberis* Latvijas komponistu nošizdevumos, skaņuplatēs un arī uz deju grīdām popularitāti saglabāja visu periodu, iespējams, tādēļ, ka tā dejošana neprasija skolotāja palīdzību soļu apgūšanā.

Aktīvs populāro deju žanru ieviesējs 20. gadu sākumā bija deju skolotājs **Mārtiņš Kauliņš** (1864–1928). Jau 1921. gada otrajā pusē Kauliņš piedāvāja pēc latviešu tautas melodijām sastādītu "jaunu viesību deju ar nosaukumu *Fox-trot*", K. Reinholda izdevniecībā, izdotu sērijā *Tautas mūzikas bibliotēka. Nr. 21*. 20. gs. 20. gadu pirmajā pusē Kauliņš publicēja vēl vairākas citas dejas, tostarp, deju *Raudulīte* (tango–valsis) ritmā, arī deju *Diksi* (diksilends, 1922). Uz nošizdevuma norādīts izdevējs "K. Reinholds", bet drukas darbi veikti *Musikaliendruckerei Moritz Dreissig, Hamburg*. Iespējams, viena no populārākajām Kauliņa ieviestajām tautas dejām bija *Zaglītis*, kuru skolotājs izdeva nošu rakstā. Deju demonstrēja ne tikai Kauliņaursos, bet atrodamas arī liecības par plašāku rezonansi:

"Dejas skolotājs M. Kauliņš, Drēzdenes dejas skolotāju konferencē demonstrēja latvju tautas deju "Zaglītis". Deja guva vispārēju piekrišanu un tās manuskriptu nekavējoši pārdrūkāja un izplatīja starp konferences dalībniekiem." (*Nedēļa* 1925, Nr. 35, 10. lpp)

Populārās deju mūzikas identitāte 20. gs. 20. gados kopumā saistīta ar džeza attīstību. Praktiski visas jaunākās viesību dejas, izņemot latīņamerikāņu ritmus, publiskajā diskursā asociēja ar jēdzienu *džezs*. Turklāt ar šo vārdu tolaik varēja apzīmēt praktiski jebkādu ritmisku populāro mūziku, īpaši amerikāņu izcelsmes dejas (Cook 2004: 156; Schröder 1990: 265). 20. gadu sākumā džezs bija kaut kas jauns un ļoti aktuāls. Tas bija dzirdēts, aprakstīts presē, bet izklaides mūzikas klausītājam lielākoties nebija nojausmas par džeza mūzikas pazīmēm. Deju *Azīts* jeb *Āzītis* Kauliņš izdeva 1922. gadā. Uz nošizdevuma rakstīts "*Jazz*", lai gan arī šī deja tikusi sastādīta, balstoties uz tautasdziesmu motīviem.

Kauliņa darbība un sadarbība ar Reinholdu būtu jāvērtē kā interese par aktualitātēm un mērķtiecība iepazīstināt ar modes dejām un to nosaukumiem. No 40 sērijas *Tautas mūzikas bibliotēka* izdevumiem deviņus sastādījis Kauliņš. Tomēr te būtu jānorāda, ka, pirmkārt, tie bija instrumentāli skaņdarbi un, otrkārt, tās nebija oriģinālkompozīcijas, bet tautasdziesmu apdares. Nav arī pētījumu par šo "tautisko modes deju" faktisko rezonansi sabiedrībā. Iespējams, Kauliņš tās izmantoja savos dejuursos.

Izdevumos norādīta tikai Kauliņa autorība, neatklājot mūzikas aranžētāja personību. Vairākas viņa popularizētās dejas laikā no 1922.–1924. gadam tika ierakstītas arī VOX firmas skaņuplatēs (Bērtiņš 215: 97).

Arī turpmākajos gados izdevniecības publicēja tautasdziesmas apdares deju mūzikai. Piemēram, 1934. gadā divos *Kazanovas* šlāgeru nošu krājumos *Meitene-Zeltene* un *šlāgeru kalendārs 1935* iekļauti kopā seši Alekša Auziņa aranžējumi, piemēram, fokstrots *Tur es dzēru, tur man tikās* vai tango *Čučī, mana līgaviņa* (Stroks 1934: 11). Šī *tautisko modes deju* tendence nav plašāk pētīta. Nav indikāciju, ka tā būtu guvusi plašāku popularitāti. Tomēr šis īpatnējais Latvijas populārās mūzikas vēstures fenomens ir atzīmēšanas vērts.

Latvijas šlāgeru nošu izdevēji

Pēc Latvijas Republikas nodibināšanas darbību atjaunoja biedrība *Verein der Buch- & Musikalienhändler Lettlands*. 1921. gadā to pārdēvēja par *Latvijas grāmatu un muzikāliju tirgotāju savienību*, kuras mērķis bija apvienot Latvijas muzikāliju tirgotājus un veicināt grāmatniecības nozares attīstību. Savienībā darbību turpināja vairāki lielle un vēsturiski ietekmīgie pirmskara muzikāliju izdevēji, piemēram, *Paul Neldner*, *Carl Blossfeld* un *Julius Heinrich Zimmermann* pārstāvniecība, arī *Arnold Neumann & Co.* Zaudējuši lielo pirmskara impērijas tirgu, šie izdevēji pievērsās ievēdmuitas jautājumiem, kā arī atjaunoja kontaktus ar Vācijas muzikāliju izdevniecībām (LVVA 2345. f., 1. apr. 1. l., 13–15). Savienības biedri nodarbojās galvenokārt ar cittautu profesionālās mūzikas izdošanu, bet jaundibinātajā republikā attīstīja arī vietējo latviešu komponistu darbu izdošanu. Vietējo šlāgeru nošizdevumu aprītē viņu loma nebija ievērojama (Vītols 1932: 454).

Nošizdevumos visbiežāk uzrādītās izdevniecības:

- *Kazanova* (65 reizes)
- *Akords* (44)
- *K. Reinholds* (bij. *Carl Blossfeld*) (26)
- *Harmonija* (15)
- *Daiņa* (7)

Sarakstā redzams tikai viens apgāds ar nošu izdevējdarbības pieredzi pirms Pirmā pasaules kara. Pārējās ir starpkaru periodā dibinātas. Lielās izdevniecības uzsāka dažādus sadarbības projektus, sadarbojās ar citu valstu pārstāvjiem nošu pārpublicēšanā.

Kārlis Reinholds par mūzikas tirgotavu un nošu izdevniecības *Carl Blossfeld* īpašnieku kļuva 1911. gadā. 20. gadu sākumā Reinholds uzsāka vairākas izdevumu sērijas. 1920. gadā viņa izdevniecībā sāka izdot sēriju *Tautas mūzikas bibliotēka*, iekļaujot latviešu komponistu skaņdarbus *balsij ar klavierēm*⁴. Jau 1921. gadā, sadarbībā ar *Arnold*

4 Kā pirmās publikācijas norādīti Emīla Dārziņa nošu izdevumi dziesmām *Vēl tu rozēs plūc* un *Mātes gars*. (Latvju Mūzika, Nr. 1, 01.01.1921.).

Neumann & Co., Reinholds uzsāka nošizdevumu sēriju *Lettonie*. Līdz 1925. gadam tika izdoti vairāk nekā 500 opusi, tomēr šos izdevumus nevar uzskatīt par šlāģeriem, jo tās bija galvenokārt 19. gs. un 20. gs. sākuma ārzemju komponistu klavieru miniatūras, salonmūzika, solodziesmas, arī populāras krievu romances. Tostarp tikai pavisam nedaudzi latviešu komponistu darbi. Šajā sērijā atrodamas arī dažas ārzemju autoru kompozīcijas modē esošo deju mūzikas ritmos, piemēram, vansteps (*one-step*) un Bairaona Geja (*Byron Gay*, 1886–1945) klavieru skaņdarbs *Vamp: Shimmy foxtrot*⁵. LNB glabā Reinholda 30. gados izdotos ārzemju, kā arī vietējo autoru šlāģerus. Piemēram, 1932. gada skaņu filmas *Zeugner der Nacht* albums ar trim Paula Abrahama (*Paul Abraham*, 1892–1960) šlāģeriem (divi fokstroti un angļu valsis). Uz visiem albumā iekļautajiem skaņdarbiem norādīts, ka Latvijā autortiesības šo nošu izplatīšanai pieder K. Reinholdam Brīvības bulvārī 1 (Abraham 1932). No Latvijas autoriem Reinholds 30. gadu vidū izdevis gan Marka Marjanovska, gan Aleksandra Okolo-Kulaka un dažu citu autoru šlāģerus.

Izdevniecības *Kazanova* īpašnieks un izdevumu sastādītājs bija Oskars Stroks. Līdzšinējos pētījumos norādīts, ka izdevniecība ar šādu nosaukumu likumīgi darbojusies tikai laikā no 1934. līdz 1938. gadam (Grunte 2007: 79). Tomēr Stroka izdotās muzikālījas ar *Kazanova* (arī *Casanova*) preču zīmi aprītē bija jau kopš 1929., 1930. gada. Jāatzīmē, ka Stroks, darbodamies mūzikas izdevējdarbībā kopš 1923. gada, līdz 1929. gadam kā izdevniecības nosaukumu izmantoja savu vārdu, bet 1931.–1933. gadā, iespējams, arī viņa pārziņā bija dažādu ārzemju šlāģeru publicēšana zem Rīgas izklaides vietas *Mascotte* nosaukuma (Stroks 1933).

Edition Accord darbu uzsāka 1926. gadā, regulāri publicējot ārzemju šlāģerus. Tās īpašnieks bija Rūdolfs Ludvigs Pols (*Rudolph Ludwig Pohl*, 1896–?), vācu izcelsmes litogrāfs, kurš darbojās Rīgā jau kopš 20. gs. 20. gadu sākuma. 1929. gadā izdevniecībai *Rudolph Pohl* reģistrēta preču zīme *Accord* nošu izdošanai⁶. 30. gadu vidū izdevniecības vārdu latviskoja un kopš 1935. gada to vienmēr norādīja uz izdevumu vākiem (piem. *Maija naktī* 1939): 1939. gada 20. oktobrī Pols ar ģimeni izceļoja no Latvijas (Izceļojušo vācu tautības pilsoņu saraksts 1940: 1138). Darbības laikā *Akords* izdevis ievērojamu skaitu ārzemju šlāģeru: ap 20 ārzemju albumus, opusus no vairāk nekā 30 skaņu filmām, ap 50 atsevišķus šlāģerus sērijā *Edition Accord*, arī pārlikumus mandolīnai. Bez tam izdoti arī vismaz 70 opusi sērijā *Populāras krievu romances (Populārnye Russkie Romansy)* krievu valodā, vairākas revijas. No vietējo Rīgas komponistu dziesmām *balsij un klavierēm* visvairāk izdoti Alfrēda Vintera šlāģeri.

Divas pēdējās uzskaitītās izdevniecības – *Daiņa* un *Harmonija* – pastāvēja 20. gs. 30. gados. *Daiņa*, kas atradās Marijas ielā 15, publicēja literatūru, ārzemju un vietējos šlāģerus, tostarp arī Volfganga Dārziņa rumbu *Jel nāc, sinjorita*⁷. Laikā no 1933. līdz 1937. gadam *Daiņa* izdeva vismaz 24 ārzemju operešu šlāģerus 15 izdevumos. Tomēr

5 Gay, Byron. *Vamp : Shimmy Foxtrot* [Notis]. Rīga: Lettonie, [19--]

6 Patentu valde paziņo, ka izdotas sekojošas apliecības par preču nozīmju reģistrēšanu. (J. Vagels, J. Purics, *Valdības Vēstnesis*, Nr. 156. 16.07. 1929.)

7 Dārziņš, V. *Jel nāc, sinjorita* [Notis]. Rīga, *Daiņa*, 19??

1937. gada vasarā Sabiedrisko lietu ministrija apgāda darbību pārtrauca (Bērziņš, *Valdības Vēstnesis*, 2.08.1937.). *Harmonija* darbojās 30. gadu otrajā pusē. Izdevumu klāsts līdzīgs iepriekšējai, tostarp ārzemju filmu operešu mūzika, kā arī daži Alfrēda Vintera šļāgeri. No iepriekš minētajām *Harmonija* bija vienīgā, kas aktīvi darbojās arī 1940. gadā, par ko liecina izdevums *Melodiju virkne* (1940).

Lielākās izdevniecības atradās Rīgā. Tomēr minētas arī vairākas Rīgas spiestuves vai "autora izdevums". Tomēr nav tā, ka visa nošu izdevējdarbība notika tikai Rīgā. Dažos gadījumos norādītas arī spiestuves Liepājā. Piemēram, 20. gs. 30. gadu otrajā pusē ar nošu iespieddarbiem Liepājā darbojās *A. Juchneviča litogrāfija*. Var minēt arī vācu grāmatu izdevniecību *G. D. Meyer*, kurā 1934. gadā izdotas divas F. Dzelmes deju dziesmas, savukārt 1938. gadā arī Jurija Solovjova fokstrots *Kaprīze* balsij un klavierēm. Liepājas nošu izdevējdarbība līdz šim plašāk nav pētīta.

Nošu izdošanas tehnisko pusi praksē nodrošināja poligrāfijas (tipogrāfijas vai litogrāfijas) uzņēmums. Tas parasti nebija pasūtītājs, autortiesību turētājs vai muzikāliju tirgotājs, bet tikai pasūtījuma izpildītājs. Tipogrāfijas iespieda notis gan no manuskriptiem, gan drukātām kopijām, bet jāuzsver, ka starpkaru laikā daudzi mūzikas instrumentu veikali, arī grāmatizdevēji tirgoja notis. **Spiestuvēs** visbiežāk izpildīja tikai izdevniecību pasūtījumus. Piemēram, tipogrāfa Ernsta Plates (*Ernst Plate*) iespiestos ārzemju šļāgeru izdevumus varētu vērtēt kā izņēmumu, jo tas notika vēl 20. gs. 20. gadu sākumā⁸. Plate arī vēlāk drukāja šļāgerus. 1932. gadā viņš izdeva divus Marka Marjanovska šļāgerus. Uz šiem nošizdevumiem norādīta arī spiestuve, bet kā izdevējs atzīmēts pats autors⁹. Viens no izplatītiem izdevējdarbības veidiem bija t. s. komisija jeb **ģenerālkomisija**, respektīvi, tirgotājs kļūst par līdzfinansētāju un pēc vienošanās izplata daļu tirāžas (Bondare 2011: 28).

Nošizdevumi balsij un klavierēm

LNB mūzikas lasītavas krājumā esošās Latvijas komponistu šļāgeru nošu publikācijas *balsij un klavierēm* (kopskaitā 210) ir izdotas dažādos formātos. Gan kā viens skaņdarbs, gan dubultizdevumos, gan krājumos kopā ar ārzemju šļāgeru komponistu kompozīcijām, gan viena komponista darbu albumos. Izpētes gaitā tika konstatēts, ka daļa deju mūzikas nav publicēta nošu rakstā, bet izdota tikai skaņuplatēs. 1924. gadā pieņemtais Preses likums paredzēja periodisko izdevumu obligātu nodošanu Valsts bibliotēkai. *Valdības Vēstnesī* un *Valsts Bibliotēkas Biļetenā* (1927–1941) tika publicēti tikai atsevišķi šļāgeru nošizdevumi, bet saraksti ir fragmentāri. Diemžēl tolaik izdoto šļāgeru kopskaitu var neizdoties apkopot, bet iztrūkstošos eksemplārus var aplēst, vadoties pēc citiem avotiem, preses reklāmām un skaņuplašu katalogiem. Visbiežāk jaunākos šļāgeru izdevumus, īpaši biežākus nošu albumus, reklamēja uz citu izdevumu

8 *Valdības Vēstnesī* līdz 1923. gadam publicēti vairāki bibliogrāfijas pārskati. Tie bija nepilnīgi, jo 1922. gadā atrodams tikai E. Plates litogrāfijas izdevums *Max Sterling. Flirt Fox-trot*. (*Valdības Vēstnesis*, Nr. 175, 09.08.1922.)

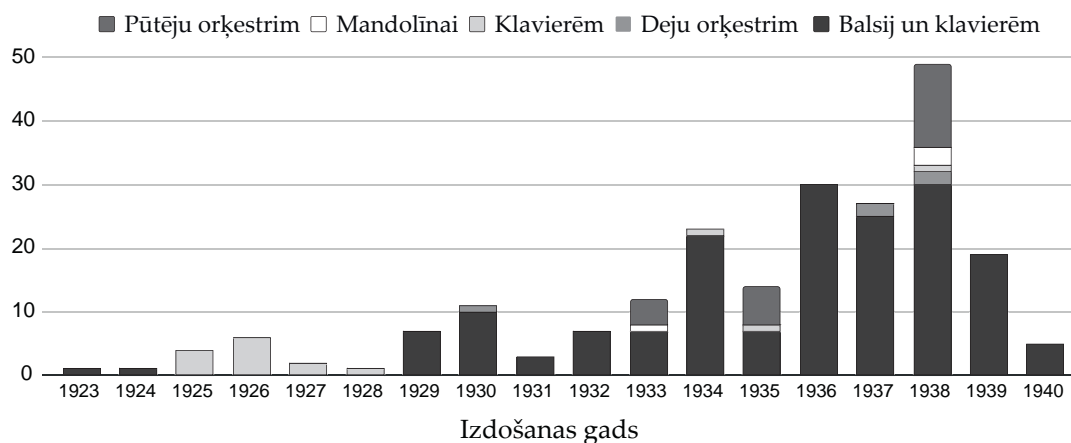
9 Marjanovskis, M. *Carmencita* [notis]. Rīga: Autora izdevums, 1932; Marjanovskis, M. *Tu visa mana* [Notis]. Rīga: Autora izdevums, 1932.

aizmugurējā vāka. Protams, pastāv iespējamība, ka daļa izdevumu zuduši. Nelielas grāmatu izdevniecības darbojās arī provinces lielākajās pilsētās. Analizētajā datu kopā konstatēti pamatā Rīgā publicēti izdevumi, jo visticamāk mazpilsētās nošu drukas iespējas bija ierobežotas. Šis jautājums būtu jāpēta padziļināti, jo ir iespējami izņēmumi.

Ārpus analīzes paliek deju kompozīcijas klavierēm, šlāgeru orķestrācijas, pārlikumi akordeonam un izdevumi mandolīnas tabulatūrā. Dažiem plašāk zināmiem šlāgeriem, piemēram, Oskara Stroka tangodziesmām, konstatētas arī nedatētas, rokrakstā pārakstītas notis, kas neatbilda pētījuma uzskaites kritērijiem.

Arī izdevumi klavierēm būtu jāvērtē kā atsevišķa kategorija, faktiski kā klavieru miniatūras. Dažu klavieru skaņdarbu nosaukumi rāda autoru interesi žanriski līdzināties ārzemju šlāgeru izdevumiem. Tādi deju nosaukumi kā "Shimmy-Blues *O solo mio*" (kā autors norādīts Oskars Stroks) vai arī P. Kalniņa *Tango valsis* norāda uz komponistu interesi par aktuālo. No kopsummā 27 deju kompozīcijām klavierēm 22 ir izdotas 20. gadu vidū un otrajā pusē. Tas norāda uz 20. gados komponistu vidū pastāvošo interesi par aktuālo deju mūzikā, bet indicē arī tādu kā sagatavošanās, eksperimentu un jaunās *modes* apjaušanas stadiju, kurā vēl nevar skaidri definēt plašu un vienotu izpratni par šlāgeri kā kategoriju (žanru) – dziesma deju mūzikas žanrā (skat. 2. diagrammu).

30. gados modē nāca ārzemju šlāgeru izdevumi tabulatūrā mandolīnai, vijolei, ģitārai u. tml. Piemēram, par 25–30 santīmiem Jāņa Viestura mūzikas instrumentu fabrika laida klajā 15 izdevumu sēriju *Mandolinista repertuaram ar ģitares pavadījumu*. Savukārt tādos nošu krājumos kā "Mandolīnista repertuārs" (izdevniecība *Akords*) un "Mandolīnists virtuozs" (izdevniecība *Kazanova*) iekļautas arī latviešu šlāgeru komponistu deju dziesmas. Grāmatu aprītē, īpaši 30. gados, nonāca arī vairākas šlāgeru dziesmu grāmatas. Gan ārzemju šlāgeri, gan vietējo autoru dziesmu teksti ar un bez pievienotiem nošu materiāliem (Preismanis 1933).

2. diagramma. Nošizdevumi pēc instrumentāciju veidiem nedatēti un arī pa gadiem

Vēl būtisks aspekts ir izdevumu datējumus. Daļu izdevās datēt tikai aptuveni desmitgades ietvaros. Konstatēti tikai 18 Latvijas autoru deju dziesmu izdevumi 20. gados. Tikai puse jeb deviņi ir datēti precīzi. Turpretī 30. gados apzināti kopskaitā 192. Skaita pieaugums saistīts, pirmkārt, ar vairāku aktīvu šlāgeru autoru parādīšanos aprītē un, otrkārt, vairākus šlāgerus izdeva vairākkārt. Treškārt, 30. gadu izdevumi drukāti uz kvalitatīvāka papīra, kas ļāva relatīvi labāk saglabāties. No 30. gadu šlāgeriem nedatēti palika vien 27. Tas izskaidrojams ar praksi daudz precīzāk datēt un norādīt autortiesības 30. gadu nošizdevumos, kas 20. gadu publikācijām nebija raksturīgi.

Visos izdevumos (317) no 248 unikāliem (oriģināliem) deju dziesmu nosaukumiem 47 skaņdarbi tikuši izdoti vairākas reizes. Daži atšķirīgās instrumentācijās (mandolīnai, deju orķestrim u. tml.) Savukārt no 210 publicējumiem *šlāgera formātā* ir konstatēti 166 unikāli nosaukumi. Savukārt 44 šlāgerus publicēja vairākos izdevumos *balsij un klavierēm*. Šī sakarība rodas no vietējo šlāgeru publicējumiem komponistu dziesmu albumos vai plašākos deju šlāgeru krājumos. Tas vedina domāt, ka šie konkrētie šlāgeri bija pieprasītāki, kā arī to autori paši aktīvi iesaistījās savu šlāgeru popularizēšanā.

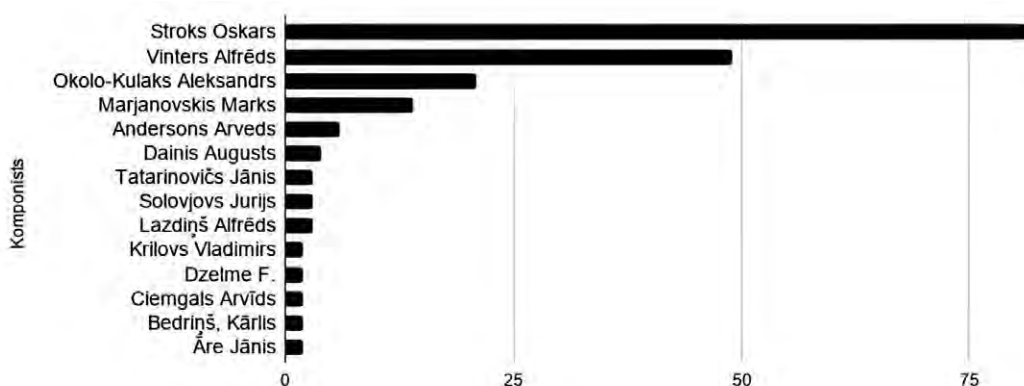
Biežāk norādītie deju žanru nosaukumu visi aranžējumi		
Žanrs	Viss izdevumu skaits	Šlāgeru nosaukumu skaits
Fokstrots	103	88
Tango	75	48
Valsis	56	46
Vansteps (One-step)	14	10
Polka	11	10
Lēnais fokstrots (Slow-fox)	9	9
Angļu valsis	9	9

1. tabula. Deju mūzikas izdevumu kopskaits pret unikālajiem šlāgeru nosaukumiem

Deju mūzikas žanru attiecība pret šlāgeru nosaukumiem visos (317) deju izdevumos norāda uz tendenci visbiežāk otrreiz izdot deju dziesmas tango ritmā. Bet fokstrotus proporcionāli biežāk izdeva tikai vienā (unikālā) izdevumā (skat. 1. tabulu). Arī valšus, lēno fokstrotu, polkas un citas viesību dejas visbiežāk izdeva tikai vienreiz. Vai šo novērojumu uztvert kā sakarību, vai tomēr tikai nejaušu sakritību? Vai tango izdevumi bija pieprasītāki? Šis pieņēmums bez plašākas datu kopas pagaidām jāvērtē piesardzīgi, jo šo *it kā* tendenci rada daži konkrēti saglabāto muzikāliju piemēri, kuru saglabātība līdz mūsdienām varbūt ir nejauša. Piemēram, Oskara Stroka tangodziesmas *Mans pēdējais tango (Moe poslednee tango)* un *Musjeņka (Musen'ka)* dažādās instrumentācijās identificētas katra piecas reizes, tā radot augstāk minēto tendenci.

Šlāgeru komponisti

Atbilstoši teorētiskajam ietvaram LNB kartotēkā kopumā tika identificēti 27 mūzikas autori, kuru nošizdevumi uzskatāmi par šlāgeriem. 3. diagrammā iekļauti tikai tie, kuru darbībā apzinātas vismaz divas publikācijas. Visvairāk minēti ir starpkaru posma mūziķi, kas nereti memuāru literatūrā, publicistikā, starpkaru perioda presē arī mūsdienu pētījumos un publicistikā jau apzīmēti kā redzamākie starpkaru perioda Latvijas šlāgeru komponisti (skat. 3. diagrammu).

3. diagramma. Nošizdevumos visvairāk minētie deju dziesmu autori

Oskars Stroks (1893–1975), pianists, komponists, grāmatu un nošu izdevējs. Šajā datu kopā apzināti 109 Stroka šlāgeri, no tiem 83 izdevumos *balsij un klavierēm*.

Pirmajos gados pēc kara nav precīzu ziņu par vietējo komponistu šlāgeru izdevumiem. Tāpēc par pirmajām vai vismaz vienām no pirmajām šlāgeru publikācijām var uzskatīt Stroka 1923. un 1924. gadā izdoto vieglo regtaima vanstepu *Māmiņ! Māmiņ! (Mama! Mama!)*. Šis šlāgeris iezīmē vairākas tendences, kas raksturo Stroka un vēlāk arī citu šlāgeru autoru un izdevēju darbību. Pirmkārt, popularitātes veicināšanai tas izdots vairākos izdevumos, izdevniecībā *Edition Oscar Strock* 1923. gadā un apgādā *K. Reinholds* (bez precīzas gada norādes, iespējams 1923. vai 1924. gadā). Otrkārt, izdevums krievu un vācu valodā. Treškārt, deju opuss iekļauts arī Stroka sakārtotā nošu albumā *Zu Tee, Tanz und Gesang* kopā ar vairākiem ārvalstu autoru šlāgeriem (Stroks 1924: 4–5). Šī metode bija īpaši iecienīta Latvijas šlāgeru izdevniecībā 30. gados, kad šlāgerus atkārtoti publicēja krājumos vai autoru labāko šlāgeru albumos.

Marks Marjanovskis (1890–1944) bija uzņēmējs un tirgotājs. Par viņa darbību Latvijā trūkst pētījumu. Preses liecības ļauj pieņemt, ka viņš nebija studējis kompozīciju, toties viņa kompozīcijā redzami ne tikai tādi populārie deju mūzikas žanri kā tango un fokstrots, bet arī angļu valsī, lēnais fokstrots un tobrīd, 30. gadu sākumā, visai aktuālā rumba. Apzinātas 16 publikācijas, no tām 14 ir publicēti deju dziesmas klavieru pavadījumā. Nošizdevumi precīzi datēti laikā no 1932. līdz 1936. gadam, bet skaņu ierakstu izdošanas amplitūda liecina par viņa darbību kopš 30. gadu sākuma līdz pat 1940. gadam (Bērtiņš 2015: 316).

O. Stroka un M. Marjanovska pirmās ievērojamās šlāgeru publikācijas izdotas tikai 20.–30. gadu mijā. Savukārt Alfrēds Vinters un liepājnieks Aleksandrs Okolo-Kulaks savu popularitāti guva 30. gadu pirmajā pusē.

Aleksandrs Okolo-Kulaks (1906–1989). Ieguvis doktora grādu ekonomikā, viņš tomēr attīstīja dziļu interesi mūzikā. Līdz 1936. gadam viņa šlāgeru skaņu ieraksti un notis izdoti ar pseidonīmu Saša Vladi (arī *Sasha Vlady* vai Vladijs) (Grāvītis 2001: 15, 27). No 25 uzskaitītajiem deju žanru izdevumiem 22 ir šlāgeru publikācijas. Okolo-Kulaks 20.–30. gados dzīvoja Liepājā. Iespējams, tādēļ ne visas apzinātās vai literatūrā minētās viņa kompozīcijas šobrīd glabājas LNB. Izdevumu skaita lielāko daļu sastāda izdevniecības K. Reinholds Rīgā publicētie operetes S.O.S. deju šlāgeri.

Alfrēds Vinters (1908–1976) ir otrs ražīgākais šlāgeru autors. 63 nošu publicējumus, no kuriem 49 *balsij un klavierēm*. Ņemot vērā to, ka viņam nebija mūzikas izglītība, viņa *mantojums* vairāk saglabājies ierakstos skaņuplatēs, nevis nošu rakstā. Viņa komponēti 74 deju šlāgeri 30. gados tika ierakstīti *Bellaccord* skaņuplatēs latviski, kā arī neliels skaits tulkoti un adaptēti igauņu valodā.¹⁰ Atšķirībā no iepriekš minētajiem šlāgeru autoriem Vinters mazāk komponējis tango ritmos. Nošizdevumos līdz 1940. gada vidum izdotas tikai 3 tangodziesmas, toties katra divos izdevumos. (*Viltīgās acis, Sapnis un Vēl reiz, draugs, nāksi tu.*)

88

Šlāgeru apritē Latvijā 20. gs. 30. gados kā nozīmīga persona noteikti jāmin **Arveds Andersons**. Biogrāfisku ziņu par viņu trūkst. Iniciālu līdzības dēļ LNB katalogā viņš vairākkārtīgi jaukts ar dzejnieku Alfrēdu Andersonu (1879–1937) (pseidonīms Andrass). Vadoties pēc norādēm nošizdevumos un pieminējumiem *Bellaccord-Electro* skaņuplašu katalogos, Andersons bijis aktīvs ārzemju šlāgeru tulkotājs, latviešu šlāgeru tekstu rakstītājs un komponists. Vadoties pēc datētiem nošizdevumiem, noprotams, ka viņš šlāgeru jomā darbojies vismaz kopš 1934. līdz 1943. gadam.

Augusta Daiņa (1901–1995) kā mūziķa darbība 20. gs. 30. gados cieši saistīta ar Alfrēda Vintera kapelu, kurā viņš spēlēja klarneti. 1936. gadā nošu rakstā publicējis četras deju dziesmas – divus tango, valsi un maršu-fokstrotu. Tajā pašā gadā viena no tām – tango *Dziļi acīs man ieskaties* – kopā ar nošu rakstā nepublicēto valsi *Ziedonī Marisa Vētras* izpildījumā nonāca *Bellaccord* skaņuplatē (Bērtiņš 2015; 287). Arī **Jānis Āre** (1882–1955) un **Kārlis Bedriņš** (1881–1963) norādīti pie dažiem publicētiem nošizdevumiem. Starpkaru periodā Latvijā viņi bija redzami humoristi un kupleju izpildītāji. Viņu ieguldījums izklaides kultūrā, īpaši skaņuplašu ziņā ir jānovērtē, tomēr viņu izpildītās kompozīcijas, no ārzemju filmām un deju šlāgeriem *aizlienētās* melodijas, būtu atsevišķa pētījuma vērts jautājums.

¹⁰ (Skat. Ropelnis, A. Alfrēds Vinters (1908-1976): radošās darbības profils 20. gadsimta 30. gados. (*Mūzikas akadēmijas raksti* 2018, XV, 112)

Nošizdevums mijiedarbē ar skaņuplati

20. gs. 20. un 30. gadu mija iezīmē pagrieziena punktu nošu izdošanas praksē. Iezīmējās tendences, ka Latvijas autoru nošu publikācijas sāka iet kopsolī ar skaņu ierakstiem. Tas raisa jautājumu, vai attiecīgajā mijiedarbē nošizdevums zaudēja savu iepriekšējo lomu, tā kļūstot tikai par nomināli *otro* mūzikas izplatības mediju. Atbildei būtu nepieciešams ļoti precīzs muzikāliju un skaņuplašu datējums, ko ne visos gadījumos ir iespējams noskaidrot. Tomēr daži gadījumi ilustrē vispārējo praksi.

Marka Marjanovska tango dziesmas *Mīlas vīns (Vino lūbvi)* pirmais ieraksts *Parlophon* skaņuplatē Aleksandra Janovska izpildījumā notika 1931. gadā. (Bērtiņš, 102, 112; Kudiņš 2019: 301) Attiecībā uz minētā tango nošizdevumu nav precīzas norādes par tā izdošanas gadu, iespējams, taču ne vēlāk par 1934. gadu, jo tad Marjanovskis jau savus šlāgerus bija sācis izdot K. Reinholda ģenerālkomisijā. Viņa angļu valsis *Tu visa mana (Du bist mein alles)* izdots autora izdevumā 1932. gadā. Presē redzamas atsauces uz tā izmantojumu filmā ar tādu pašu nosaukumu (Kino apskats. *Pasaules Pasts*, 25.12.1932., 13. lpp.). Vadoties pēc kataloga pasūtījuma numura, jāsecina, ka arī *Bellaccord-Electro* ierakstā šis Berlīnē *Jazz-Orchestrer Eddy Walis* pavadījumā veiktais deju šlāgera ieraksts publicēts jau 1932. gadā (kataloga pasūtījuma nr. 3151, 3152) (Bērtiņš 2015: 261). Marjanovska tangodziesmas *Tatjana (Tatāna)* nošizdevums parādījās 1935. gadā K. Reinholda izdevniecībā. Arī *Bellaccord* skaņuplatēs to izdeva vistīcāmāk tajā pašā gadā, turklāt divos izdevumos – gan latviešu, gan krievu valodā (Bērtiņš 2015: 281–282). Gadu vēlāk, 1936. gadā ar speciālu autortiesību norādi "1936 by Esto-Muusika Tallinn", tā iekļauta arī *Kazanovas* izdotā nošu krājumā *Pola Negri*. Var secināt, ka Marjanovskis diezgan konsekventi centās savus ierakstus izdot vairākos medijos un vairākās valodās. Atšķirībā no ieraksta, nošu izdevumā var vienkopus iekļaut tekstu divās vai trīs valodās. Vienu nošizdevumu var nepieciešamības gadījumā kopēt vai izdot atkārtoti.

Oskara Stroka populārais tango *Melnās acis* (krievu *Černye glaza*, vācu *Zwei dunkle Augen schau'n mich an*) savu pirmo skaņierakstu, iespējams, piedzīvoja 1929. gadā Berlīnē. (Kudiņš 2019: 259). Ata Bērtiņa skaņuplašu kolekcijā pirmie apzinātie Stroka *Melno acu* izdevumi atklāti skaņuplatēs *Adler Electro* (Nr. 5482; M7394) un *Homocord Electro* (Nr. 18010; M64023). Pēc matricu numerācijas tie datēti ar apm. 1930. gadu (Bērtiņš 2015: 125, 129). 1930. gadā publicēti arī pirmie *Melno acu* nošizdevumi gan balsij un klavierēm, gan deju orķestra sastāvam. Teksts krievu un vācu valodā (Stroks 1930). Šie apstākļi ļauj konstatēt, ka Stroks kā autors tiecās pēc visplašākās popularitātes pēc iespējas ātrāk.

Aleksandra Okolo-Kulaka tango *Skumjas (Smutno)* nošu pirmizdevums literatūrā norādīts 1932. gadā Varšavā. Okolo-Kulaka radošās darbības faktu apkopojumā muzikologs Oļģerts Grāvītis uzsver, ka jau 30. gadu pirmajā pusē tas ticis izdots pat četros izdevumos (Grāvītis 2000: 21). Nošizdevumā autortiesību atzīme Latvijā un Polijā norāda 1933. kā pirmā izdevuma gadu. Arī *Bellaccord* kataloga un matricas numuri norāda uz 1933. gada ierakstu. (BE Nr. 3243; M3374). Turklāt *Skumjas*, pārstrādātas mandolīnas tabulatūrā, iekļautas arī *Šlāgeru kalendārā 1934* (Mascotte 1934). Iepriekš uzskaitītie parametri ļauj izteikt apgalvojumu, ka šis bija tiešām ļoti populārs šlāgeris

1933. gadā. Raksta autora rīcībā esošais tango *Skumjas* 7. izdevums ļauj apstiprināt arī to, ka atkārtotie izdevumi patiešām ir bijuši. Bet kādēļ tik populāra šlāgera nošizdevumu atkārtoto izdevumu eksemplāri nav saglabājušies LNB mūzikas lasītavā? Ja tie iespiesti *A. Juchneviča litogrāfijā* Liepājā, iespējams, Okolo-Kulaks nav pacenties nodot likumā noteiktos eksemplārus valsts bibliotēkā.

Okolo-Kulaks, tāpat kā Stroks un Marjanovskis savas notis visbiežāk izdeva ar vācu un krievu nosaukumiem, tulkotas vairākās valodās. Svarīgi, ka LNB nav atrodamas notis arī citiem, relatīvi populāriem šlāgeriem, kas atrodami skaņuplatēs. Piem. Okolo-Kulaks jeb Saša Vladi 30. gadu pirmās puses tango *Mīļākā, tu mana laime* (BE Nr. 3270; M3551). Ja pieņem, ka 30. gados skaņuplates kļuva par vadošo mediju, iespējams, ka tie mūziķi, kas nenodarbojās ar nošu izdevniecību, neriskēja ieguldīt naudu izdošanā pirms gūti panākumi. Varbūt gaidīja citu izdevēju uzaicinājumu publicēties nošu krājumos.

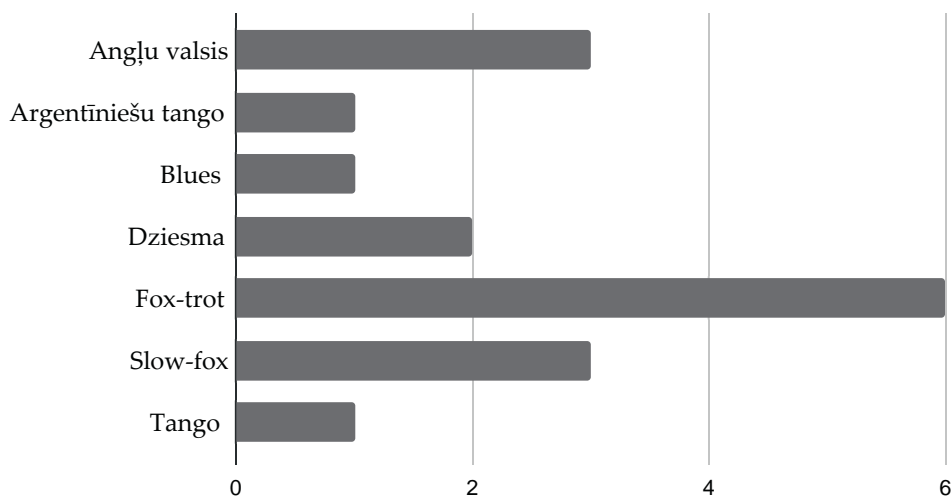
Dažādas tautas dejas *Bellaccord* ierakstos Vintera kapela ierakstīja jau kopš 1932. gada. Bet kā visagrāk izdotā nošu publikācija šobrīd apzināts valsis – *Meiču ilgas* 1934. gadā. Skaņuplatē ieraksts veikts 1933. gadā (Nr.3294; M3587). Tātad notis neilgi pēc ieraksta. Tomēr Vinters nesteidzās publicēt visas savas deju dziesmas.

1936. gadā, reaģējot uz Vintera šlāgeru popularitātes pieaugumu, Stroks iekļāva divas jaunākās Vintera dejas – polku *Lai tā būda rūc* (BE Nr. 3514; M4101) un valsi *Ceļinieks* (BE Nr. 3513; M4100) *Kazanovas* nošu krājumā *Roze–Marija*. Abu šo šlāgeru skaņu ieraksti veikti, visticamāk, 1936. gada pirmajā pusē. Faktiski kopš 1934. gada *Kazanova* repertuārā ienāca liels skaits Rīgā izdotu ārzemju nošu krājumu, kuros līdzās aktuālo ārzemju filmu šlāgeriem bija iekļauts kāds vietējo komponistu aktuālais *grāvējs*. Kopumā jāsecina, ka kopš 30. gadu sākuma notika cieša mijiedarbe starp nošu un skaņuplašu izdevumiem jeb t.s. starpmediju pārnese. Tādā veidā šlāgerus mērķtiecīgi popularizēja un izplatīja vienlaikus vairākos veidos.

Turklāt no 1934. līdz 1940. gadam populārie vietējo komponistu šlāgeri tika regulāri iekļauti arī dažādos šlāgeru dziesmu un deju krājumos līdztekus ārzemju šlāgeriem.

Turpinot jautājumu par mediju mijiedarbi, jāizceļ ne tikai atšķirīgu mediju mijiedarbi, bet arī nošizdevumu formātu daudzveidība. Svarīgs veids, kā uzrunāt savu auditoriju, un būtisks populārās mūzikas vēstures publicētais avots ir šlāgeru komponistu *populārāko šlāgeru* nošu albumi. Pēc Pirmā pasaules kara jaundibinātās Latvijas izklaides kultūrā laikmeta jaunās tendences 20. gadu sākumā ienāca pakāpeniski. Pirmie jauno deju paraugi nošizdevumos ienāca ar ārzemju operešu mūzikas albumu *balsij un klavierēm* un atsevišķu fragmentu publikācijām. Pirmie populāro deju mūzikas nošu albumi Latvijas tirgū 1919. gadā bija albumi *Zu Tee und Tanz balsij un klavierēm*. Berlīnes izdevniecības *Drei Masken Verlag* un citu vācu izdevniecību izdotie un arī turpmākajos gados Latvijā apgrozībā esošie šlāgeru albumi radīja populāro šlāgeru kopumu, kas palīdzēja nostiprināt vispārēju priekšstatu par šlāgera stilistiku. Tajos bija iekļautas operešu melodijas, jaunākie deju žanru nosaukumi kā bostona valsis, fokstrots, vai vansteps (*Zu Tee und Tanz*, 1919). Šādus albumus Rīgā tirgoja gan ārzemju izdevumos, gan arī Rīgā izdotus ar tulkotiem tekstiem Latvijas tirgum.

Latvijas šlāgeru apritē interesanta parādība bija Okolo-Kulaka operete S. O. S.. 17 deju šlāgeri no minētās operetes apvienoti trīs dziesmu albumos. Komponēti populārajos deju ritmos *balsij un klavierēm*, publicēti arī Rīgā, K. Reinholda ģenerālkomisijā (skat. 4. diagrammu). Autortiesību atzīme kā pirmo izdošanas vietu norāda Varšavu 1936. gadā. Viens no operetes šlāģeriem bija angļu valsis *Velti sapņots*. Tā nosaukums precīzi raksturo operetes panākumus Latvijā. Muzikologs Oļģerts Grāvītis uzskata, ka neveiksme slēpjas apstākļi, ka tobrīd valdošajai Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģijai nebija pieņemama šāda *kosmopolītiska* kabarē tipa operete, pie tam primāri vācu valodā tikai ar tulkojumu latviešu un poļu valodā. (Grāvītis 2000: 27). Arī *Bellaccord* skaņuplatēs Latvijā izdota tikai viena operetes dziesma, *Bimbo*, 1928. gadā (M4661) (Bērtiņš 2015: 304).

4. diagramma. A. Okolo-Kulaka Dziesmu albums no operetes S.O.S. Žanru nosaukumi norādīti atbilstoši norādēm oriģinālā.

Latvijas šlāgeru komponistu albumi nošu apritē parādījās tikai 30. gadu vidū, tomēr kā aizgājušo laiku artefakti tie sniedz vispārēju kopainu par redzamāko šlāgeru autoru darbību noteiktā periodā. Piemēram, Oskara Stroka albums *Russian Jazz! Russkij džaz!* (Strock 1937) balsij un klavierēm 1937. gadā būtu jāuztver ne tikai kā iepriekšējā perioda labāko šlāgeru apkopojums. Tā noformējums pēc būtības parāda Stroka darbības stilu un ambīcijas šlāģermūzikā. Pirmkārt, nosaukums angļiski un krieviski. Albumā iekļautas 14 dziesmas deju žanros (5 fokstroti, 1 valsis, 1 lēnais fokstrots un 7 tango). Stroka kompozīciju deju žanri ļoti precīzi atbilst savstarpējām deju žanru proporcijām Latvijas 30. gadu šlāgeru izdevumos.

Alfrēda Vintera trīs oriģināldziesmu albumi ar kopumā 27 fokstrotiem, valšiem, polkām un tango nāca klajā 1938. gadā, divi izdevniecībā *Akords*, viens *Harmonijā*¹¹. Albumos iekļautas gan tobrīd jaunākās, gan iepriekšējos gados radītas deju dziesmas. Bet atšķirībā no citiem autoriem teksti ir tikai latviešu valodā.

11 Vinters, A. *Alfrēda Vintera jaunākās melodijas* [notis]. Rīga: Akords, 1938; Vinters, A. *Alfrēda Vintera melodiju izlase* [notis]. Rīga: Harmonija, 1938; Vinters, A. *Mīlai un jaunībai. Albums klavierēm un dziedāšanai* [notis]. Rīga: Akords, 1938.

Secinājumi

20. gs. 20. gados Latvijā bija atļauts brīvi importēt ārzemju šlāgeru nošizdevumus. Aprītē pamazām nonāca arī pirmie vietējo komponistu deju mūzikas opusi. Tomēr tie bija tikai atsevišķi mēģinājumi tuvoties ārzemju autoru deju mūzikas paraugiem. Tādēļ nav pamata runāt par vietējiem šlāģeriem kā jau stabilu un nemainīgu mūzikas izdevējdarbības kategoriju Latvijā 20. gadu sākumā. Sākotnēji notika atsevišķi mēģinājumi tuvoties ārzemju paraugiem kompozīcijas klavierēm nošizdevumu publicēšanā, atsevišķos gadījumos ietverot jaunāko modes deju nosaukumus.

Tikai 20.–30. gadu mijā var runāt par *šlāģera formāta* (dziesmas balsij un klavierēm) nostabilizēšanos. Par to liecina straujš vietējo autoru nošizdevumu pieaugums, kā arī jau pieaugošs autoru loks. Vienlaikus publicētās notis zināmā mērā zaudēja savas pozīcijas, kļūstot vairs tikai par *papildmediju* skaņuplašu popularitātes pieauguma ēnā. Tomēr nošu publikācija kā populārās mūzikas izplatības medijs turpināja stabili pastāvēt arī 20. gs. trešajā desmitgadē. Nošizdevuma trumpis bija zemākas izmaksas, kā arī viens publicējums uzreiz vairākās valodās, ko vajadzības gadījumā varēja kopēt un izdot atkārtoti.

Apkopotie deju šlāģeru izdevumi ļauj secināt, ka Latvijas izdevumos dominēja divdaļu taktsmēru ritmi. Vēl 20. gados izdevumos aktuālais vansteps 30. gados vairs nebija populārs. Turpretī dominēja fokstrots un tā atvasinājumi, arī lēnāki un ātrāki valša paveidi. Tomēr populārākie, plašāk tiražētie šlāģeri komponēti tango ritmos. Uz to norāda 30. gados izteikti pieaugošs tango dziesmu izdevumu skaits. 30. gadu vidū un otrajā pusē ar nošu albumu starpniecību komponisti apkopoja savus iepriekšējo gadu, iespējams, populārākos šlāģerus.

20. gs. 20. un 30. gadu mijā, līdz ar skaņuplašu aprites pieaugumu, arī Latvijā sāka veidoties aktīvāku šlāģeru autoru (komponistu) loks. Nošizdevumos visvairāk pārstāvēti bija Oskars Stroks, Alfrēds Vinters, Aleksandrs Okolo-Kulaks un Marks Marjanovskis. Viņi konkurēja, bet vienlaikus skaidri saskatāma arī viņu kā vienas jomas pārstāvju sadarbība – izdotas kopīgas skaņuplates, šlāģeri iekļauti kopīgos nošu krājumos.

Jāatzīmē, ka Oskara Stroka un Alfrēda Vintera šlāģeri deju nošizdevumu segmentā ir būtiskā skaitliskā pārsvarā. Līdz ar to saglabāto muzikāliju kopums kvantitatīvā ziņā rada disproporciju. Tādā veidā abu minēto autoru izdevumi rada priekšstatu par tendencēm kopumā. Šis apstāklis vienlaikus, protams, arī pamato Stroka un Vintera reālo popularitāti un šlāģeru komponistu statusu Latvijas 30. gadu izklaides mūzikā.

Raugoties uz šlāģeru aprites izpētes iespējām, būtu jāuzdod jautājums, kāpēc tie komponisti, kuru darbībā redzami tikai daži šlāģeru izdevumi, tādus vispār komponēja un kāpēc nepublicēja vairāk. Iespējams, atbilde rodama fragmentārā saglabāto avotu kopumā. LNB šlāģeru kolekcija nepretendē uz pilnību. To apliecina dažādu sēriju izdevumu numerācijā iztrūkstošie numuri, biežāk gan Rīgā izdoto ārzemju šlāģeru grupā.

Nobeigumā jāsecina, ka Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājumā glabāto deju mūzikas žanru nošizdevumu *balsij un klavierēm* apjoms ļauj ieskicēt vispārējās vietējo šlāgeru aprites tendences. Tomēr datu kopumā saskatāmi arī trūkumi. Kā piemērs jāmin apstākļi, ka iztrūkst precīzas ziņas par vairākiem citos avotos fiksētiem kādreiz izdotiem šlāgeru nošizdevumiem. Turpmākiem pētījumiem būtu jāpiesaista muzeju un kolekcionāru krātuves. Plašs un līdz šim praktiski neapzināts darba lauks varētu būt arī Latvijas izcelsmes populārās mūzikas nošizdevumi, ārzemju kolekcijās.

BIBLIOGRĀFIJA

ARHĪVA DOKUMENTI

Grāmatu un muzikāliju tirgotāju savienības fonds. Sarakste ar ārzemju izdevniecībām par nošu izdošanu Latvijā (Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 2345. f., 1. apr. 1., 48)

NOŠIZDEVUMI

Abraham, P. *Zeugner der Nacht* [notis]. Berlin: Musik-Verlag ALROBI, 1932.

Jaunāko grāvēju (šlāgeru) Kalendārs 1934. Rīga: Mascotte, 1933.

Maija naktī (Eine Nacht im Mai) [notis]. Rīga: Akords, 1939.

Marjanovskis, M. *Carmencita* [notis]. Rīga: Autora izdevums, 1932 .

Marjanovskis, M. *Tu visa mana* [notis]. Rīga: Autora izdevums, 1932.

Meitene – Zeltene [notis]. 20 dziesmas un dejas klavierēm un dziedāšanai. Rīga: Kazanova, [1934].

Melodiju virkne. Rīga: Harmonija, 1940.

Roze–Marija (Rose–Marie). Albums klavierēm un dziedāšanai [notis]. Rīga: Kazanova, [19--]

Strock, Oscar. *Russian Jazz! Russkij džaz!*. Rīga: Kazanova, 1937.

Stroks, Oskars. *Zwei dunkle Augen schau'n mich an*. [notis: 1 klavieru direkcij + 14 balsis]. Rīga: Casanova, 1930.

Stroks, Oskars (sast.) (1934). *Šlāgeru kalendārs 1935*. Rīga: Kazanova

Zu Tee, Tanz und Gesang [notis]. Rīga : Edition Oskar Strock, 1924.

Zu Tee und Tanz. Band 1.: 30 moderne Tänze [Notis]. Berlin, München, Wien: Drei Masken-Verlag, 1919.

Stroks, O. *Mama! Mama!* [notis]. Rīga : K. Reinhold, [19--]

Vinters, A. *Meiču ilgas* [notis]. Rīga : Autora izdevums, 1934.

- Vinters, A. *Alfrēda Vintera jaunākās melodijas* [notis]. Rīga: Akords, 1938.
- Vinters, A. *Alfrēda Vintera melodiju izlase* [notis]. Rīga: Harmonija, 1938.
- Vinters, A. *Mīlai un jaunībai. Albums klavierēm un dziedāšanai* [notis]. Rīga: Akords, 1938.

PERIODIKA

- B. A. Valsts bibliotēka. *Valdības Vēstnesis*, 23.03.1926., 2.–3.
- Bērziņš, Alfrēds. Lēmums. *Valdības Vēstnesis*, 2.08.1937., 8.
- Čakste, Jānis. Likums par pārgrozījumu preses likumā. *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, 1924, Nr. 7, 73.
- Ginters, A. 1922. gada bibliogrāfija. *Valdības Vēstnesis*, 9.08.1922., 2.
- Grebzde, Morics. Mūzikas kritika. *Vadonis Deju valstī*, 1933., Nr. 1, 19.–20.
- Izceļojušo vācu tautības pilsoņu saraksts*. Rīga: Iekšlietu ministrijas administratīvais departaments, 1940, 1138.
- Kino apskats. Tu visa mana. *Pasaules Pasts*, 25.12.1932., 13.
- Krūmājs, Kārlis. Lipīgā melodija. *Jaunākās Ziņas*, 13.04.1940., 3.
- Latvju Mūzika*, 1921, Nr. 1
- Likumi un rīkojumi. Jaunais muitas tarifs. *Ekonomists*, 1922, Nr. 13–14, 347.–348.
- Likumu un valdības rīkojumu Krājums*. 1921, Nr. 4., 25. februāris, 65.
- Nedēļa*, 1925, Nr. 35
- Pagaidu noteikumi par tirdzniecību ar drukas darbiem, par bibliotēkām un lasītavām.
- Rīgas mūzikas instrumentu akc. biedr. *Arnold Neumann un biedri*. Pārskats par 1925. gadu. *Ekonomists*, 1926, Nr. 17, 743.
- Vagels, J., Purics, J. *Valdības Vēstnesis*, 16.07.1929., 1.
- Zālītis, Jānis. Izveidosim mājas mūzikas kultūru. *Jaunākās Ziņas*, 9.10.1937., 5.

LITERATŪRA

- Bandur, Markus (1995). Schlager. *Terminologie der Musik im 20. Jahrhundert*. Hrsg. von Hans Heinrich Eggebrecht. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Bērtiņš, Atis Gunivaldis (2015). *Latviešu skaņuplašu vēsture. 1. daļa*. Rīga: Vesta-LK
- Bondare, Daiga (2011). *Kultūrsituācijas atspoguļojums nošu izdevumos Latvijā no 1918. līdz 1944. gadam*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija.

- Cook, Susan C. (2004). Flirting with the Vernacular: America in Europe, 1900–1945. *The Cambridge History of Twentieth-Century Music*. Ed. Nicholas Cook, Antony Pople. Cambridge: Cambridge University Press, 152–185.
- Currid, Brian P. (1998). *The Acoustics of National Publicity: Music in German Mass Culture, 1924–1945*. Dissertation to the Faculty of the Division of the Humanities, Department of Music. Chicago, Illinois.
- Driver, Ian (2006). *A Century of Dance: A Hundred Years of Musical Movement, from Waltz to Hip Hop*. London: Bounty Books.
- Grāvītis, Oļģerts (2000). *No operetes Liepājā līdz Kārnegi zālei Ņujorkā: latviešu komponista un pianista Aleksandra Okolo-Kulaka (1906–1989) likteņgaitas*. Rīga: Jumava.
- Gronow, Pekka. Saunio, Ilpo (1998). *An International History of the Recording Industry*. London: Cassell.
- Grunte, Vija (2007). Oskars Stroks. Tango. *Latvijas Arhīvi*, Nr. 1, 73.–94.
- Franklin, Peter (2004). Between the Wars: Traditions, Modernisms, and the “Little People from the Suburbs”. *The Cambridge History of Twentieth-Century Music*. Ed. Nicholas Cook, Anthony Pople. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kārklīņš, Ludvigs (1990). *Mūzikas leksikons*. Rīga: Zvaigzne.
- Kruks, Sergejs (2001). Hallo, šeit Rīga – Radiofons!. *Latvijas arhīvi*, Nr. 2. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 45.–73.
- Kudiņš, Jānis (2019). Oskars Stroks. Tango karaļa mantojums. Rīga: Zinātne.
- Lamb, Andrew (2001). Operetta. *Oxford Music Online. Grove Music Online*.
<https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000020386?rskey=k23z58> (skat. 01.05.2021.)
- Letellier, Robert Ignatius (2015). *Operetta: A Sourcebook*. Volume I. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, xxii.
- Lipša, Ineta (2002). *Rīga bohēmas varā*. Rīga: Priedaines.
- Mediņš, Jānis (1992). *Toņi un pustoņi*. Rīga: Liesma.
- Preismanis, R. (1933). *Modernie šlāģeri I*. Rīga: N. Zeltiņa grāmatu spiestuve.
- Rokpelnis, Alberts (2018). Alfrēds Vinters (1908–1976): radošās darbības profils 20. gadsimta 30. gados. *Mūzikas akadēmijas raksti XV*, 2018, 111.–133.
- Scott, Derek B. (2019). *German Operetta on Broadway and the West End, 1900–1940*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schneider, Otto (1985). *Tanzlexikon: Volkstanz, Kulttanz, Gesellschaftstanz, Kunstdanz, Ballett: Tänzer, Tänzerin, Choreographen, Tanz- und Ballettkomponisten von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Mainz: Schott.

- Schröder, Heribert (1990). *Tanz und Unterhaltungsmusik in Deutschland 1918–1933*. Bonn: Orpheus Verlag und Buchhandel.
- Veitners, Indriķis (2014). *Latvijas džeza vēsture (1922–1940)*. Rīga: JVLMA promocijas darbs.
- Vidzemniece, Valda (2021). *Modernā deja Latvijā 20. gadsimta pirmajā pusē*. Rīga: LKA promocijas darbs.
- Vītoļņš, Jēkabs, Kroders, Roberts. (1930). *Latvju skaņu mākslinieku portretas*. Rīga: J. Ozoliņa izdevniecība.
- Vītols, Jāzeps (1932). *Latvju mūzika. Grām.: Latvieši II*. Rīga: Valters un Rapa.
- Wicke, Peter (1998) Schlager. *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik*. Begründet von Friedrich Blume. Zweite, neubearbeitete Ausgabe. Hrsg. von Ludwig Finscher. Sachteil 8. Kassel, etc.: Bärenreiter, 1064–1070.
- Wicke, Peter (2009). *The Art of Phonography: Sound, Tehnology and Music. The Ashgate Research Companion to Popular Musicology*. Ed. Derek B. Scott. Farnham: Ashgate.